

KARŞILAŞTIRMALI HARİZEM TÜRK HALK İNANÇLARI Comparative Folk Beliefs of Harizem Turks

Yaşar Kalafat* - Kakacan Bayramov**

Özet: Bu çalışma, Türk kültürlü halklardan olan Harizem halkının inançları üzerine derlemeler içermektedir. Söz konusu derlemeler sunulurken halk inançları, diğer Türk kültürlü halklarla karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Anahtar sözcükler: Türk kültürlü halklar, Harizem, halk inançları.

Abstract: *This study contains collected works on folk beliefs of Harizem which is one of the folks having Turkic culture. While these information have been presented, folk beliefs have been comparatively evaluated related to other folks having Turkic culture.*

Keywords: *Folks having Turkic culture, Harizem, folk beliefs.*

GİRİŞ:

Uzun süreden beri Türk kültür coğrafyasında halk inançları derleme çalışmaları yapıyor derlenen Türk kültürlü halkların inanç içerikli bulgularının karşılaştırılması cihetine gidiyoruz. Çalışmalarımızda yöntem olarak alandan derleme yapıyor, yapılmış çalışmalara çalışmalarımın urbasını giydiriyoruz. Bunları yaparken bazen bir boy veya aşiretten, bazen bir coğrafi bölgenin halkından ve bazen de tarihe mal olmuş Ahlatşahlar¹ gibi toplumlardan yola çıkıyoruz. Bu çalışmamızda Harizem halk inançlarını konu olarak aldık. Harizemşahlar Türk Devleti'nin² Türkiye'deki inanç izleri, Harizem Baba/Celal Baba etrafında gelişmiş olan inançlarla hatırlanır.³ Günümüzde Harezmi Doğu

* Dr.-, Araştırmacı.

** Dr.-. Türkmenistan Bilimler Akademisi, Arkeoloji ve Etnografya Enstitüsü, Öğretim Elemanı.

¹ Ahlat-Şahlar/Ermen Şahlar/Sökmen Şahlar, merkezi Ahlat olmak üzere Van Gölü çevresinde 1100 yılında kurulup zaman zaman Kars'ı da içine alan ve 1207 yılında tarihe karışmış olan bir Türk devleti

² Harizemşahlar Devleti 1097 yılında Harizem toprakları üzerinde Beydili Türkmenlerinden olan Harizem sülalesi tarafından Anuş-Tigin liderliğinde kurulmuş ve 1231 yılına kadar yaşamış bir Türk İslam devletidir.

³ Efsaneye göre Harizemşah Sultanı Celaleddin Harizemşah, Harizem-Moğol Savaşı sonunda Tunceli yakınlarına kadar gelir, üzerindeki ve atının koşumlarındaki altın süslemelere tamah eden bir dağlı eşkıya tarafından burada şehit edilir. Buradaki mezarı Sultan Baba veya Tujik Baba olarak halk tarafından hürmetle ziyaret edilmektedir. ; Sultan Baba ve Köroğlu, Elazığ, 1987; Yaşar Kalafat, "Sarı Saltuklular" Müjgan Cumhuriyet Anıtağı" Ankara, 2009

Türkmenistan'da bir bölge olup Türkmenistan'da ciddi kültürel faaliyetler gösteren "Miras Merkezi" nin 2009 bilgi şölenleri programı kapsamındadır.⁴ Bu program üzerinde çalışırken Harizemşah halk inançları üzerinde durulabileceği fikri doğdu. Bu bölgeden ilgilerle temaslar kuruldu, Türk mitolojisi üzerindeki çalışmaları ile bilinen Kakacan Bayramov ile birlikte ilgili edebiyat toparlandı.⁵ Türk kültür coğrafyasının halk inançları arşivimiz de devreye sokularak bu çalışma yapıldı.

Bu isim altında yapılan bu çalışma başlangıç için yeterli bulunamayabilir. İnançımıza göre bu ilk adım atılmadı idi. Türk mitolojisi çalışmaları Türk halk inançları çalışması olmadan topal veya Türk halk inançları olmaksızın Türk mitolojisi çolaktır. Bu sakatlık ağır aksak da olsa tedavi altına alınmıştır. Genel Türk tarihinin tarihte kalmışlığından çıkarılıp günümüzde yaşanan kültürle iltisaklanması için dil başta olmak üzere arkeoloji, güzel sanatlar ve diğer dallarda çalışmalar sürdürülmektedir. Biz, yaşayan halk inançlarından da hareketle günümüzden geçmişimize bir yolculuğun yapılabileceğini düşünüyoruz. Yazılarımızda geçmişin Türk devlet isimlerini başlık olarak kullanmamız biraz da bu çağırımı yapabilmek içindir.⁶ Halk inançları derlemesi yaptığımız bölgede konuşulan dili de imkân nispetinde taşımaya çalışırken dil birliği konusunda da katkımız olsun istedik

METİN:

Harezm halk inançlarında ekmeğe tek elle kırılmaz, ekmeğe kırılacak ise kırılırken iki el de kullanılmalıdır. "Çöreği/ekmeği tek elle kıranın devletinin, varlığının yok olacağı" inancı vardır. Ekmeğe bir tarafından başlanılarak kırılır, iki ucundan da kırılmış ise, o ekmeğin ortadan bölünmesi gerekir. Ekmeğe parçalanırken bıçak kullanılmamalıdır.⁷

⁴ 13–15 Mayıs 2009 tarihlerinde "Orta Çağ Medeniyeti Genelinde Doğu Türkmenistan Kadim Kültür Mirası" konulu uluslararası bir sempozyum yapılacaktır.

⁵ Gurbancemal İlyasova, Türkmen Halk İrim-İnançları, Türkmenistanın Milli Medeniyet "Miras" Merkezi Türkmenbaşı Adındaki Türkmenistan Milli Golyazmaları İnstitutu, Aşgabat 'Miras' 2005; Ş.Geldiyeva (Çapa Tayyarlayan), Türkmen Halk Ertekleri "Cadılı Ertekler", Türkmenistanın Milli Medeniyet "Miras" Merkezi Türkmenbaşı Adındaki Türkmenistan Milli Golyazmaları İnstitutu, Aşgabat, 2006; ; Ş.Geldiyeva (Çapa Tayyarlayan), Türkmen Halk Ertekleri "Durnış Ertekiler", Türkmenistanın Milli Medeniyet "Miras" Merkezi Türkmenbaşı Adındaki Türkmenistan Milli Golyazmaları İnstitutu, Aşgabat, 2006

⁶ Halk inançları çalışmalarımıza "Dedem Korkut Aşağı Eller", "Dedem Korkut Yukarı Eller", "Dedem Korkut İç Oğuz", "Dedem Korkut Daş Oğuz", "Akkoyunlular", "Harzamsahlar" gibi isimler vermekle, halk inançlarından hareketle bulguların tarihi arka planı ile ilişkilendirmelerini sağlamaktır.

⁷ Gurbancemal İlyasova, Türkmen Halk İrim-İnançları, Türkmenistanın Milli Medeniyet "Miras" Merkezi Türkmenbaşı Adındaki Türkmenistan Milli Golyazmaları İnstitutu, Aşgabat 'Miras' 2005

Ekmeğin tek elle parçalanmasının tam ekmeğin her iki başından da aynı anda koparılarak yenilmesi Kars'ta da uygun bulunmaz çocukken büyüklerimiz bizi bu konuda uyarırlar “günahtır” derlerdi.

Ekmekten çimdikleyerek koparılan parça yenilmez ise, bırakılır ise bırakanın rızkının azalacağına inanılır.⁸

Anadolu Türk halk kültüründe lokma bilhassa sabah kahvaltısında lokma sofrada bırakılmaz sahibi tarafından yenilmez istenir, sahibine kismetini bırakıyorsun denir kimse kismetinin başkası tarafından yenilmesini istemez.

Ekmeğe yere düşürülmemelidir. Onu düşürdüğünü gören kimseler af dilemeli, tövbekâr olmalı, hatalı olduğunu anlatan bir şeyler söylemeli veya yapmalıdır. Ekmeği yerde görüp ilgisiz kalan kimse “tövbe estağfurullah” demeli. Böyle bir olayla üçüncü kez karşılaşan kimse, Allahtan ekmeği yere düşüren için de af dilerken, çocukları, yeni nesiller için can sağlığı ve bereket dileğinde bulunur.⁹

Ekmeği yere düşürmek, düşmüş ekmeği kaldırmamak Anadolu Türk halk kültüründe de görülür. Ekmeğe yerden alınır çiğnenmeyeceği bir yere mesela yolun kenarına duvarın üzerine konur. Çok kere bu yapılırken ekmeğe öpülüp anıla veya göz üstüne konur.

Ekmeğe, konulacağı yere konulurken **ters** olmamasına dikkat edilir. Ekmeğin altının yukarıya doğru konulması onun ters konulduğu anlamına gelir. Ekmeği masaya, sofraya, siniye ters koyan kimsenin rızkının kaybolacağı inancı vardır.¹⁰

Çöreğin üzerinden atlamak rızkı keser inancı vardır. Çöreği bir elle kırmak, bir elle bölmek, üstünden atlamak, onun üzerine basmak günah hesap edilir, günah sayılır.¹¹

Ekmeğin üzerinden atlanması Türkiye Türklerinde de günah sayılır. Esasen insanın bilhassa yapan insanın bebeğin üzerinden atlanılmaz. Atlanılması halinde ters istikamette tekrar atlanması istenilir. Üzerinden atlanılan çocuk ise büyümeyeceği yetişkin ise, rızkının kesileceğine veya ölebileceğine inanılır. Böyle haller için büyükler açıklama yaparlarken “iyi değildir” derler. Acaba üzerinden atlanılan kimsenin kut kaynağı ile arasında perde mi oluştuğuna inanılıyordu. Ters istikametinde tekrar atlanmakla bu engel kaldırılmış mı oluyordu?

Ekmeğin alt kısmının yukarıya doğru gelmesi onun ters konulması anlamına gelir ve doğru bulunmaz günah sayılır. Böyle hallerde ilgili uyarılır ve hatasını düzeltilmesi sağlanır. Bu inanç ve uygulamayı biz Azerbaycan, Irak ve

⁸ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁹ Gurbancemal İlyasova, a.g.e.

¹⁰ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

¹¹ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

Tacikistan Türk kültür coğrafyasında gözledik. Tacikistan'da yemek sofrası, masası hazırlanırken ekmeğin konulunca ayrıca özel olarak da besmele getirilir.

Tandırın başında **çörek/ekmek** pişirilince ilk pişirilen çöreğin kendin ilkin tatmalısın, yakın çevrene ihmal etmemelisin aksi halde rızkın kaçır inancı vardır.¹²

Ekmeğin pişirilince ekmeğe su serpilir, ilk sudan sonra kızarma başlayınca kızıl suyu verilir, sonra ucundan koparılıp tekrar su verilir bu suya **sevap suyu** denilir. Çörek pişirilince ekmeğe serpilenden suyun artanında içilmesi sevap sayılır.¹³

Çörek pişirilirken küçük çörekçiklerde yapılır ve “çocukların olsun çoğalsın gidersin” denilerek dua edilir. Böylece feriştenin nefesine karşı tedbir alınacağı inancı vardır.¹⁴

Mihman/misafir gelince önüne tuz çörekle çıksan, onu **tuz ve ekmekle** karşılasan onu yüceltmiş olursun¹⁵

Bu inanç ve uygulama Başkurdistan, Tataristan, kısmen Çuvaşistan, Karakalpakistan ve Özbekistan'da da yaşamaktadır. Sadece evlere gelecek mihman, konuk, misafir için değil kasaba ve kentlere toplu halde gelen misafirler için de bu uygulama yapılır. Türk kültür coğrafyasının Türkmenistan gibi bazı bölgelerinde resmi kuruluşlara mesela kültür şöleni için üniversiteye gelecek olanlara da yapıldığı olur. Resmi bayram gibi merasimlerde ekmeğin ve tuzun kortejin en önünde geçtiği gözlenir.

Yenilip içildikten sonra saçağı/ekmeğin bohçasını arka tarafa değil ön tarafa konulmalıdır. Çörek/ekmeğin almak için saçağa iki kişi aynı anda el uzatırsa o eve veya yere misafir gelir orada cem olunur toplanılır inancı vardır.¹⁶

Anadolu Türk kültür coğrafyasında ekmeğin sepeti, ekmeğin torbası, ekmeğin sandığı saygın yerdir ona karşı saygılı davranılır. İçinde ekmeğin olmasa da devamlı ekmeğin taşınan torbanın üzerinde oturulmaz üzerine basılmazdı. Bu coğrafyada da misafir geleceğine işaret eden inançlar vardır. Çay bardağının üzerine çay otu gelirse veya küçük çocuk ayaklarının arasından arkaya bakar ise misafir geleceğine yorumlanır. Anadolu'daki Türk kültürü Kafkas halklarında anne yemek yerken lokması elinden düşerse gurbetteki çocuklarından aç olanın bulunduğu şekilde yorumlanır.

Bu inanç Anadolu Türk halk kültüründe avız (Türkmenlerde awız) için geçerlidir. Doğum yapmış ineğin ilk sütünden yapılan ağzın ilkin komşuya dağıtılması gerektiği inancı vardı ve bereketin nefsinin inancı ile bağlantılı olmasıdır.

¹²Gurbancemal İlyasova, a.g.e

¹³Gurbancemal İlyasova, a.g.e

¹⁴Gurbancemal İlyasova, a.g.e

¹⁵Gurbancemal İlyasova, a.g.e

¹⁶Gurbancemal İlyasova, a.g.e

Askere giden yiğit için bir körpe çörek hazırlanıp askere ısırttırılır, dişletilip diğer kısmı asılıp muhafaza edilir. Bu çörek “iyem/sahibim sağ salim gelsin” diye dua edermiş. Askere ağa askerlikten sağ-salim dönünce bu çörekten kendisine bir parça daha yedirilir.¹⁷

Bu uygulamanın Anadolu'nun bazı bölgelerinde bilhassa kırsal kesimde mesela Halaçlı Türkmenlerinde olduğunu tespit etmiştik yapılan son çalışmalarda bu inancın Kolan Türkmenlerinde de yaşadığını gördük

Nahar yenildikten sonra yemek tabağını ekmekle sıyırmak, cenneti silip süpürmek temizlemek olarak kabul edilip sevap sayılır. Tabağın içinde yemek kalsa da kenarları elle sıyırılmalıdır.¹⁸

Yaşanılan cayda/yerde/odada, sacağı/ekmek bohçası aşağıda değil yukarıda tutulmalıdır. Onu aşağıda tutmak günahdır. Sacağı insanın başının üstünde tepesinde götürmesi de doğru bulunmaz¹⁹

Yukarıda tutulması istenilen ekmeğin bohçasının, yukarıya alınması kutsalın yukarıda düşünülmesi inancından ve başın üzerine tepeye konulmaması ise kişi ile kut kaynağı arasına bir engel konulmak istememe inancından doğmuş olabilir.

Çöreği aynı elin iki parmağı arasında çimdikler gibi sığmak/kırmak da doğru bulunmaz²⁰

Nahar yenildikten sonra yemek tabağını ekmekle sıyırmak, cenneti silip süpürmek temizlemek olarak kabul edilip sevap sayılır. Tabağın içinde yemek kalsa da kenarları elle sıyırılmalıdır.²¹

Nahar/yemek pişirmeğe, hamur yoğurmaya başlayınca “yenilen içilen Huda yolunda sadaka olsun” denilip yemeğe **tuz** atılır.

Yemek hazırlanma esnasında ocağa, oda bir tutam tuz atıldığını biz Kars'taki Kuzey Kafkasyalı Türk köylü halklardan da biliyoruz.

Yemek yenirken elini bir yere dayayarak oturmak Allahu Telaya karşı saygısızlık olur.²²

Yatarak yemek yemek, sofraya ayaklarını saygısızca uzatmak, yemek masasının üzerine ayakla basmak Anadolu Türk halk kültüründe de Allah'ın verdiği nimete karşı nankörlük olarak algılanır ve hiç uygun görülmez

Kişinin önüne konulan nahar zamanında yenilmeyip ilgisiz kalırsa, yemek titrer, küser kişi rızkından olur, zamanında yenilmelidir.²³

¹⁷ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

¹⁸ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

¹⁹ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

²⁰ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

²¹ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

²² Gurbancemal İlyasova, a.g.e

²³ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

Yemeğin zamanında yenilip kalkılması gerektiği inancı Kars, Ağrı, Erzurum, Bayburt ve Trabzon'dan yapılmış tespitlerden de bilinmektedir. Gençler sofrada lafi uzatırsa büyükler “yiyip kalkın, sora sohbet yeri değil denir. Yemek masasının meleklerin muzlarında veya kollarının üzerinde olduğu inancı vardır. Onun gereksiz tutulması meleklerle karşı günah işlendiği şeklinde algılanır.

Misafire yemek yemesi için üç defadan fazla teklif yapıp ısrar etmemelidir. Bu üç teklifin birisi Allah hakkı, ikincisi misafir hakkı ve üçüncüsü ise ev sahibi hakkı olarak bilinir.²⁴

Türk kültürlü halklarda misafiri yemeğe davet konusunda ilgisiz de kalmamalı fazla ısrar da etmemeli inancı vardır. Özellikle çocuklar aç olmasalar da yenilenden tattırılmak istenir. Bebek bekleyen gelinlerin aşerebilecekleri nefislerinin geçebilecekleri, fakirlerin gözlerinin kalabileceği, yemeğin kokusunu alan komşunun da pişirilende hakkı vardır inancı vardır.

Askere giden yiğit için bir körpe çörek hazırlanıp askere ısırttırılır, dişletilip diğer kısmı asılıp muhafaza edilir. Bu çörek “iyem/sahibim sağ salım gelsin” diye dua edermiş. Askere ağa askerlikten sağ-salim dönünce bu çörekten kendisine bir parça daha yedirilir.²⁵

Bu uygulamanın Anadolu'nun bazı bölgelerinde bilhassa kırsal kesimde mesela Halaçlı Türkmenlerinde olduğunu tespit etmiştik yapılan son çalışmalarda bu inancın Kolan Türkmenlerinde de yaşadığını gördük

Hamur mayası hiçbir zaman konu komşuya tamamen verilmez verilmesi halinde ailenin rızkı gider. Eşikten dışarı hamur mayası çıkarılacak ise mayadan bir parça verilmelidir. Bir sınanmış söze göre “hamur mayasını, eltine, gelinine ve rızkını seninle paylaşana verebilirsin” yadlara yabancılara verilen maya ekşir diye bir inanç vardır. Yabancılara verilecek mayanın hamuru “güller” üzerinde kara karakabarcıklar oluşur.²⁶

Anadolu Türk kültür coğrafyasında, **hamur mayası, yoğurt mayası, sirke mayası** gibi mayalamaya ve yumurta gibi üremeye işaret eden nesnelere, her isteyen verilmezler, tamamen verilmezler akşamdan sonra da verilmezler. Bu verilmeyişin bereketle ilgili olduğu inancı vardır. Ekmek de kapıya gelen fakire verilecek ise, yemek masasından alınıp doğrudan verilmez sofranın, masanın bereketinin kaçacağına inanılır. Bu itibarla ekmek ilkin başka bir yere konulur sonra oradan alınarak eşikten dışarı çıkarılır yenilmez. Ekmek yürünürken yenilmez bereketinin kaçacağı inancı vardır. Ekmek yenilirken oturulması icap eder ayakta ekmek

²⁴ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

²⁵ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

²⁶ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

Yemin edilirken “ekmek kitap hakkı için” denilir. “tuz ekmek hakkı” çok saygın bir hatır şeklidir.

Rızk adamın kapısını hayatı boyunca 7 defa çalarmış bunlardan birisini yakalayamaz bir daha o şansı bulamazmış²⁷

Anadolu’da bu inancın mahiyeti aynı olmakla beraber biraz değişime uğradığı görülür. Mesela “Şans adamın yüzüne bir defa veya 3 defa güler” denir. Bazı yörelerde de “Hızır bir kapıyı bir defa çalar” denir.

Sabahleyin erkenden birisine pul/para vermek doğru bir hareket olarak kabul edilmez veren kimsenin rızkının gideceğine inanılır.²⁸

Azerbaycan Irak, Suriye, Kıbrıs ve Anadolu Türk kültürlü halklarında siftah yapılmadan borç verilmez siftah yapmamış esnaftan veresiye satış yapması istenilmez, siftah yapmamış esnafın veresiye satış yapması istenilmez. Siftah yapmamış esnafın işyerinden alışveriş yapılmamış olsa da siftah parası olarak sembolik bir ödeme yapılmadan çıkılmaz. Bazı müşterinin siftahının çok uğuru olduğuna inanılır ve sınanılmış olan bu tür kimselerin iş yerlerine gelmeleri istenir.

Akşam vakti pul/para sayılmamalıdır. Sayılması halinde, bereketi kaçır rızk kaybolur.²⁹

Parayı sık sık saymak, zamansız saymak, yabancıların yanında saymak bereketi kaçırır inancı Anadolu Türk halk inançlarında da vardır. Adeta görünmeyenlerin zararından, nazardan korumak istenir.

Yemek yenirken aynaya bakılmaz bakılmamalıdır. Bakılması halinde bakan kişinin suratı döner yüzüz olur, kötü yüzüz olur, inancı mevcuttur.³⁰

Yüzü dönmek, yüzü dökülmek inancı Türk kültürlü halklarda sık rastlanır. Bir anlamda da kargış türüdür. Aynaya yerli yersiz ve zamansız bakılmaması inancı vardır. Bu uygulama görgü kuralından ziyade inanç içerikli bir kaçınmadır. Gece aynaya bakılmaz, yas evinde bir süre aynaya bakılmaz, kırkı çıkmamış anne aynaya bakmaz, kuran okunan evde aynaların üzeri örtülür, aynada istenmeyen bir şeylerin görülmemesi istenir.

Yemek yenilirken iki kişi birden aynı anda okara/tasa çömçelerini/kaşıklarını uzatırlarsa iyi haber alınacağına yorumlanır.³¹

Nahar yenilip tamamlandıktan sonra “doydum” denilmez. “Yemekten nasip buldum, nasiplendim” denilmelidir.³²

²⁷Gurbancemal İlyasova, a.g.e

²⁸Gurbancemal İlyasova, a.g.e

²⁹Gurbancemal İlyasova, a.g.e

³⁰ Yaşar Kalafat “ Halk İnançlarında Hususiyle Tahtacılar Ayna” 1. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo –Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu (26–27 Kasım 1993 Antalya) Ankara 1995 sh. 75–107

³¹ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

Anadolu’da yenilip doyulduktan sonra “elhamdülillah” denilip yemekten kalkıldıktan artık yemek yenilmeyeceğine inanılan kesimler vardır. Bu konuda güney Azerbaycan’da “Elhamdülillah” denildikten sonra “kırk lokma daha yenilebilir şeklinde bir açıklama dinlemiştik. Türkmenistan’daki “doydum” denilmeyeceğinin izahı doyduum filinin farklı anlamlara da geldiği artık istemiyorum ihtiyacım kalmadı benim için yeterli, anlamına da gelmiş oluşu ile izah edilebilir ki, isyan, nankörlük içerikli bir açıklama yapılmış olunur. Hamt etmek şükretmek ise verene karşı minnet duygusu, verebilme gücünün o2nda olduğunu anlatır

Mihmanla birlikte yenilip içildiğinde misafir doyup yemekten kalkmadıkça yemekten çekilmemelidir. Mihmandan evvel yemekten çekilmek edepsizlik hesap edilir.³³

Bu uygulama Türk kültür coğrafyasında çok yaygındır. Ev sahibi yemek masasından erken kalkmak zorunda kalır ise bir mazeret açıklamalı veya kendisini temsilen aileden birisinin konuğa eşlik yapmasını sağlaması gerekir. Aksi misafire “amma da yedin, hala doymadın mı, artık yeme anlamına geldiğine inanılır.

Yemek tabağının dibinde az-.maz da olsa yemek bırakmak şeytana pay saklamak anlamına gelir ki günahdır. Bu itibarla yemek kaplarındaki yiyecekler tamamen tüketilmelidir.³⁴

Anadolu Türk halk inançlarında da yemek tabağında yemek bırakılması iyice sıyırılması istenirken bunu yapanın nişanlısının güzel olacağı söylenilerek gençler teşvik edilir.

Komsuokara (yılda bir kere yapılan bayram) payı verilirken ilkin kendin tatar sonra komşuya gönderirsin, onlara tattırırın.³⁵

Nahar edilirken/yemek yenilirken yemek masasında dava/cencen/kavga edilmez. Bu kurala riayet etmeyenin kırk günlük rızkının zarar gördüğüne inanılır.³⁶

Anadolu Türk halk inançları kültüründe ıslık çalınması, kapalı yerde ıslık çalınması uygun bulunmaz cinlerin ıslıkla anlaştıkları ıslık çalmakla onları davet etmiş olunacağı inancı vardır. Böyle hallerde ailenin büyükleri gençleri uyarır “şeytanları başımıza yığmayın” denir. ıslık çalma uygulaması yemek masasında olunca yemeklerin sofranın bereketinin kaçacağından hareketle uyarma yapılır. Yemek masasında “boş şeyler” konuşulmaz, hata böyle haller için “bir ağzım var onunla da yemek yiyorum” denir.. İnsan ağzı dolu iken ağzında yemek var ise,

³² Gurbancemal İlyasova, a.g.e

³³ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

³⁴ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

³⁵ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

³⁶ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

konuşmamalıdır.” Uyarısı yapılır. Ayrıca normal yemek masasında şarkı söylenmesi de halk inançlarında taama, rızka, nimetlere saygısızlık olarak algılanır..

Umaç pişirilip kaynatılırken üzerinde oluşan köpükçüklerle ilgili 3 rivayet vardır. Bunlardan birisi Hz. Fatma umaç aşı yapmış iken Hz. Ali onun üzerine bir hanım getirir. Hz. Fatma'nın yüzü kızarır ve umaca “ah kara kanlar içinde kalasın ha” demiş bunun kargışı üzerine gündeşlik olmuş.

Hz. Fatma'nın gönül ilişkilerinden hareketle duygusal anlar yaşadığına dair Azerbaycan Ağdaş'da ve Lezgiler arasında ayrıca Türkiye'de Kaz dağı Türkmenleri arasında da çeşitli anlatılar vardır. Bütün bunlar halk muhayyilesinin ürünleridir. Hz. Fatma evliya ullahtandır, kargış yapmış olabileceği pek akla uygun değildir.³⁷

Cuma günü çamaşır yıkayanın devleti komeler/fakirleşir.³⁸

Cuma günü Müslüman halkta tatil dinlenme günüdür. Hiçbir işin yapılması doğru bulunmaz, ticaret de yapılmaz. Çamaşır yıkanması temizlik yapılmasının doğru bulunmaması doğaldır.

Tandır çırağı bıçakla kesilmez.³⁹

Tandır, od/ateş, ocak kültürü bağlantılı olarak düşünülebilir. Bıçak, demir iyesinin bir vasatıdır. Çırak/mum adak inancının kanıtlarındandır.. Ocak ışığının bıçakla kesilmeyeceği inanç etimolojisi bakımından izaha muhtaçtır. Bu arada, Azerbaycan'da doğum yapan eşini al karısından korumak için eşinin bıçakla akarsuyu kestiği inancının olduğu bilinmektedir.

Ağ zatlar/Beyaz şeyler (Un, tuz, süt) u yere dökmek üzerine basmak günahtır.⁴⁰

Anadolu Türk halk inançlarında un, **tuz** ve şeker üç beyazlar veya ü zehirler olarak bilinir. Unun ve tuzun etrafında bereket merkezli inançlar gelişmiş iken şekerin kutsallığına dair özel bir bulgu yoktur. Korkan kimseye şerbet içirilir. Kızamık şekeri başka bir tatlıdır. Eşiğin dışında yere düşen kimseler bilhassa çocuk isler düştükleri yere saçı niyetine şeker dökülür. Hayırlı işlerde ağız tatlılığı, şerbet türü ikramlar aranır. Keza mevlitlerde de şerbet ikramı yapılır.

Baharda arklara su gelince, oraya su **tuz** serpilir ise oraya bereket iner bu uygulamaya bereketi artırır inancı vardır.⁴¹

³⁷ Yaşar Kalafat, “Fatma Ana Kültünden Gök Tanrı İnanç Sistemine”, Cumhuriyet Döneminde Sivas Sempozyumu, 27–31 Ekim 2008

³⁸ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

³⁹ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁴⁰ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁴¹ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

Tuz Türk kültürlü halkların inanç kültüründe geniş yer tutar. Hayatın her safhasında tuz içerikli inançlar vardır. Nazarda, muskada, üzerlikte, yeminde, berekette, gelin çeyizinde, saçıda ve daha birçok yerde tuz ile ilgili inançlar vardır.⁴² Bir halk mahnısına göre;

“Ağ çuha ağı kalsın
Bohçada bağı kalsın
Tuz Çörek itirenin
Sinesi dağı kalsın” denilmektedir.

Hamur işi yapılırken hamur etrafa sıçrar ise eve misafir gelir geleceğine inanılır.

Bu inanç Anadolu Türk kültür coğrafyasında da vardır.⁴³

Erken kalkan kimse rızık paylaşımından yedi hisse almış⁴⁴

Bu inanç batı Türklüğünde yaşarken “erken kalkan yol geç kalkan döl alır” veciz özüyle anlatılır.

Ocağa binmek, kerpiç ocağın üzerinde oturmak günah hesap edilir, günah sayılır.⁴⁵

Hamur yoğrulunca, örek pişirince veya toy tutulunca bedeni hellalık gerekir. Gusül abdesti alınmış olmalıdır.⁴⁶

Hamur yoğuran kimsenin hamur çanağının kırağı/kenarı temiz olmalıdır, kirli olması günah olarak kabul edilir.⁴⁷

Anadolu Türk halk inanç kültüründe kişi cünüp ise onun o hali başı kirli olarak anlatılır ve hiçbir şeye elini sürmemesi istenir. O hali ile yediği içtiğinin kırk gün kendisi için haram olduğuna inanılır. Yaptığı hiçbir işin bereketi yoktur. Halk arasında bu kimseleri anlatmak için “bastığı yerdeki otları kurutur canlı bırakmaz” denir.

Hamur hazırlandıktan sonra hamur çanağının yuyulduğu/yıkandığı suyun ayak basmayan yer/çiğnenmeyecek yere dökülmesi gerekir.⁴⁸

Bu inancı teyit eden benzeri diğer inançları Türk kültürlü halkların inanç sisteminde bulabiliyoruz. Un, hamur, ekmek kutsaldır, mübarektir. Onlarla ilgili

⁴²Yaşar Kalafat, “Van Gölü Havzası Beslenme Kültüründe Tuz” V.Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu Haziran Van 2009

⁴³ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁴⁴ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁴⁵ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁴⁶ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁴⁷ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁴⁸ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

suda da hikmet aramak doğaldır. Türk kültürlü halkların kırsal kesim halk inançlarında bulaşık suyu ile kanalizasyon suyunun birleşmesi istenilmez. Kurban kanı da öyledir. Bu kan bir çukur açılarak gömülür ve böylece çiğnetilmesi önlenir. Tuvalet musluğunda abdest almak istemeyen mübarek abdesttin suyu ile pis suyun birleşmesi istenilmez.

Çay kâsesinin dibinde çay kalsa, evin kızı bu çayın üzerine çay koymamalıdır. Bu inanca uyulmaz ise kızın düğünün çok erteleneceğine inanılır.⁴⁹

Anadolu ve Balkanlar Türk halk inançlarında bir bardak veya sürahideki sudan bir miktar içilmiş ise onun üzerine tekrar su ilave edip içmemek gerektiği inancı vardır. Tekrar su konulacak ise ya mevcut su içilmeli veya dökmelidir. Bu durumun izah “sahiplenmek” inancı ile izah edilebilir. Mevcut suya sahiplenilmiş gözü ile bakılabilir mi?

Büyük kız ekmeğin kenarını yiyecek olsa, yabancı yere gelin gider inancı vardır.⁵⁰

Azerbaycan ve Anadolu’da Nevruz’da **Tuzlu Glık** diye bilinen özel bir ekme yapılır, bu ekmekten genç kızlar bir ısırık alır kalanını pencerenin önüne koyarak uyurlar. Gece bir karganın o ekmeği alıp götüreceğine inanılır. İnanca ekmeğin götürüldüğü yön kızın gelin gideceği cihettir.

Kızın eli ayağı tüylü olsa zengin yere gelin gideceğine inanılır.⁵¹

Kazandan nahar yiyenin toyunda kar yağarmış keza Yemeğin tencereye yapışan kısmını yiyenin de kimsenin toyunda kar yağar.⁵²

Anadolu Türk halk inançlarında pilav tava veya tencerenin tutmuş dibini kazıyanın toyunda kar yağacağına inanılır

Kızın kakasına/anlına vurulması doğru bulunmaz vurulması halinde ikbalinin **ters** döneceğine/karamanlay olacağına inanılır.⁵³

Anadolu ve Balkanlar Türk halk inançlarında bebeğin anlığının, ensesinin elinin ayağının öpülmesi uygun bulunmaz bunlara ayrı ayrı anlamlar verilir. “Ters” de Türk kültürlü halklarda bir inanç kotudur.⁵⁴ Yazılı edebiyata da yansımıştır. Bir anlatıya göre, Selimiye camiinin yapılması döneminde bir ara caminin yapılacağı arsanın sahibi ile devler arasında çıkan ihtilafı proteste etmek isteyince süslemelerde **ters lale** motifini kullanır.

⁴⁹ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁵⁰ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁵¹ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁵² Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁵³ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁵⁴

Ulu kızın/yetişmiş kızın eteğine diken yapıssa, onunla ilgi mücavet, iftira, dedikodu yapılacağına inanılır.⁵⁵

Kars'ta yuvarlak tepesindeki dikenlerle kumaş akşama yapışan bir diken türü vardır. Bunların yapıştığı kimsenin iftiraya uğrayacağına Hayvan boynuzlarından ucu sivri olanlarla bitkilerden dikenli olanların kem gözlerden koruyucu özelliklerinin olduğuna inanılır.

Kız yanıp duran/Yanmakta olan odu/ateşi geriye çekmemelidir. Çekmesi halinde toyunun geri çekilip bozulması mümkündür.⁵⁶

Yiğitler/delikanlılar çok yatmamalıdır. Çok yatarsa yaramaz huylu, kılıksız, hasiyetsiz kızlarla evlenirler inancı vardır.

Kız maçkala/sofra bezinin ve sacağın solunda otururlarsa, bezin ucunu kıvrımalı, katlamalıdır. Bu uygulamayı yapmaz ise, toyu/düğünü ertelenir, gecikir.⁵⁷

Kızların dört örüklü arkaarındaki saçlarının ikisi uzun olur ise, kayın evi/gelin olarak gideceği evin zengin olacağına inanılır. Bu iki örük kısa olur ise kız garip ve yoksul bir eve gelin gideceğine inanılır. Eğer bu dört örüğün dördü de eşit boyda olurlarsa Zengi veya fakir bir eve değil vasat bir eve gelin gidileceği inancı vardır.

Saçın bir parçası kalkık kalırsa ve yetişkin kızın var ise kızını veya onun arkadaşını istemeğe gelecekle anlamına gelir.⁵⁸

Çatık kaşlı gencin akrabası ile evlenerek yeni arabalıklar oluşmasına yol açacağına inanılır.⁵⁹

Oğlanın veya kızın tepesinde iki veya daha fazla ayla/iv merkezi olur ise, sayısınca çok evlilik yapacağına inanılır.⁶⁰

Bu inanç Anadolu Türk halk kültüründe de vardır. Bu tür gözlemlerden hareketle yani insanların saç ve göz renkleri boylarının uzun veya kısa oluşu, dişlerinin sık veya seyrek oluşuna bakılarak onların karakterleri okunmaya çalışır gelecekle tahmin edilir evlilik dönemlerinde bu bilgilerden hareketle adaylara önerilerde bulunulur.

Ulu kız dikiş dikince iğnesindeki ipliği uzun olsa daş yere/ uzak gurbetlere, iplik kısa olsa, yakın yere gelin gideceğine inanılır.⁶¹

⁵⁵ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁵⁶ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁵⁷ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁵⁸ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁵⁹ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁶⁰ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁶¹ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

Duruşa çıkan/evlenecek kızın eşikleri/işlikleri/giysileri dikilince sapağının/ipliğinin ucuna düğüm atılmadan dikiş başlatılmalı, böylece gelecekteki aile hayatında da **düğüm** olmayacağına yorumlanır. Böylece ağzı bir hayat/birlikte mutlu yaşam dilenmiş olunur.⁶²

Düğün Türk kültürlü halklarda büyü, bağ anlamına gelir çok kere kara büyülerde düğüm atılır. Ak büyülerde düğüm atılarak salgın insan veya bağ bahçe hastalıkları önlenilmeye çalışılır.

Kıza kudacılığa varılarda/onu istemeye gidildiğinde **Çarşamba** veya **Cumartesi** günü (**hoş günü**) veya (**ruh günü**) gidilmesinin uğuruna inanılır Kudacılığa gidilince, “Ak zat anlına şahşı” denilip, kız görmesine gidecek savcıların/görücülerin göz kapaklarına ak pamuk konulur, yapıştırılır.

Kızlı eve kudacılığa varılarda, kız evi eğer akraba olmak istiyorsa görücüler tarafından getirilen socak/ekmek bohçası açılır ve içinden ekmekler alınır onların yerine kendi ekmekleri onur. Kuda/Akraba olunmak istenilmiyor ise, soçağa el dokundurmazlar.

Kıza kudacılığa varılınca düğümcek /mendile sarılmış çerezler verilir. Düğücekler değiştirilip kız evi de gelenlere verse kuda olma ihtimali, niyetleri vardır. Eğer düğücekler çalışmazdan/değiştirmeden geri verilerse kuda olunmayacağı anlamına gelir.

Anadolu Türk kültür coğrafyasının bazı kesimlerinde kız istemeğe giden aileye açıkça söylemeden bazı tutum ve davranışlarla kızlarını verip vermemek konusundaki mesajlar verilir. Kelimelerle anlatılmayan bu ortak dil iyi veya kötü davranmak değil, bazı sembollerle mesajlar vermektir. Mesela kızlarını vereceklerse oğlan evinin getirdiği çikolata açılıp ikram gelin adayı olan kız tarafından yapılır istenilmiyor ise yapılmaz.

Kudacılığa varılınca kızı vermeseler oğlan evi tarafından kız istemeğe **yedi defa** gidilebilir. Yedinci defaya rağmen kızı vermezlerse artık gidilmez. Türkmen halkında “kızlı ev nazlı öv/ev”, “kızlı öv/altınlı ev” nakilleri vardır. Kız tarafının nazını çekip yedi defa kapısına gidilmesine rağmen kızı vermeseler “yazılmadık” “falında yokmuş” denir.⁶³

Kıza kudacılığa varılarda kızın evinden bir bölücük çöreği/bir lokmacık ekmeği kız evine bildirmeden almak lazım geldiğine inanılır. Bu ırım/inanç “kuda bolsunlar” diye niyet edilerek yapılır. Bu uygulama kızın sözü verilmeden evvel yapılır.⁶⁴

Bu inanç ve uygulama da Batı Türklüğünde vardır.

⁶² Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁶³ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁶⁴ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

Kebir/bazı vilayetlerde kız durmuşa çıkarılarda ata-enesi/ ana- babası tarafından kızı ak kündük/kulpsuz ibrik verilir. Kündüğün içine bir çimdik **tuz** ve bir parça düğü/pirinç atılır. Bu uygulama çocukları çok olsun rızklı, devletli olmaları için yapılır.⁶⁵

Kebir/bazı yerlerde kız durmuşa çıkarılınca/kız evlendirilince kız '**bal çırası**'/mutluluk çırasını yakıp eline verirler. Bununla amaç yollarının yağtı/aydınlık olmasını dilemektir. Şol çıra/ bu çıra kaynın evine varıncaya kadar sönmez ise mutluluk alameti olarak algılanır. Böylece gençleri ağzıbir/ağız birliği olur, tuttukları işler şovlu/iyi olur, yolları yağtı/aydınlık olur inancı vardır.⁶⁶

Kaşkayı Türkmenlerinde ata otağınan ayrılarak öz otağını kuracak yeni evli oğla ata çadırının yanar haldeki ocağınan **od/ateş** verilir ve bu ateş yeni kurulacak ocağa götürülünceye sönmemelidir.

Kız durmuşa çıkanda kızın cesi/annesine ona bir cam tabak vermelidir. İnanca göre kızı öbür dünyada bu bardakla su içmiş.⁶⁷

Kız durmuşa çıkınca kızın- ene atası/ana-babası ona küçük bir sığır, güde/düğe verir. Bu başka bir mal da olabilir. Vermemesi halinde öteki dünyada peynir suyu ile kendi başını yuyar/yıkar, vermesi gerekir bu bakımdan muhakkak verilmelidir.⁶⁸

Kız durmuşa çıkarılınca beraberinde şirinlikler, tatlılar, kişmiş, kayısı erik getirir. Geçmişte buna "**gelinin cebi**" denirmiş. Günümüzde bu ırım/inanç mahiyetini değiştirmiş büyük bir kap dolduruluyor amaç, "süculükle yaşasınlar/tatlı bir hayat sürsünler" hayatları tatlı geçsindir Bu tatlılıklar yaşlılar ve yakınlarla tadılmalıdır.⁶⁹

Anadolu Türk kültür coğrafyasında, özel tatlılar hazırlanır, gerdek odası baklava türü tatlılar konur, daha evvel hazır olanlara şerbet servisi yapıldığı olur.

Bazı yerlerde gelinliye dokuz çift halat/elbise salınır ve buna "**dokuz düzüv**" "dokuzu tamam" denir. "Dokuz düzüv olsun" diye bilinen deyim buradan gelmektedir.⁷⁰

Kızın adına ilk **Huda Yolu**'na/Allah Rızası'na mal denilip orda verilmeli olursa, kızın toyu zamanı veya kız evinden kayıtp gidince bu mal verilmelidir.⁷¹

Kız, evinden ayrılırken ailesi ona verilmek üzere bazı vaatlerde bulunur mesela bir inek vaat eder ve bu vaatler muhakkak tutulurlar

⁶⁵ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁶⁶ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁶⁷ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁶⁸ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁶⁹ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁷⁰ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁷¹ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

Kız durmuşa çıkanda kızın çoraları/kız arkadaşları ve yaşlıları oğlu olsun deyip, iyi niyetli olsun deyip çeşitli oyuncaklar, kızı olsun diye kurcaklar/ kız bebekler verirler.⁷²

Yeni gelinlerin çok bebekli olmaları, ilk bebeklerinin erkek çocuk olması gibi uygulamalar Anadolu Türk kültüründe de vardır. Mesela gelinin kucağına erkek çocuk oturtulur yatağında erkek çocuğun yuvarlanması sağlanır.

Geçmişte şah kızlarına yiğit seçtiklerinde kız elma ile yiğidi vurmuş. Molla Nefes'in Tahir ile Zöhre destanında Zöhre Tahir'i elma ile vurup seçmektedir.

Bir muncuk attıda,

“Gızıl gül gibi yiğitleri

Elma atıp saylalıng/seçelim” denir.⁷³

Elmanın batı Türklüğü halk kültüründe de genç yeri vardır. Damat geline bacadan elma atar. **Elma kabuğu** ile fal açılır. **Elmalı Yerler**'de yatılarak çocuk sahibi olmak istenir. Elma çekirdeklerinin durumuna bakılarak beklenen bebeklerin cinsiyeti tahmin edilir. Gençlerin elma atmada olduğu benzer yöntemlerle evlenmek istedikleri belirleme inanç ve uygulamaları da vardır.⁷⁴ Elma Türk kültürlü halklarda zürriyet, çoğalma, hâkimiyet, murat alma gibi inanç ve duyguların sembolüdür. Kızıl Elma, Dünya hâkimiyetini anlatılır.

Geçmişte kız ve oğlanı gençlerken adaklanırlar sonra ululanınca/büyüdüklerinde birleştirilirlermiş. O dönemde kız yiğide yağlık, kuşak verirmiş. Adaklılar birbirlerini halamasa da/ sevmeseler de, “söz de can da ağızdan çıkar” denir, adaklı alınırmiş. Bazı hallerde kız razı olmayınca şunları söylemiş;

“Gayrada/Geride atlar boşandı

Önünde güller döşendi

Hayıf benim yağlığımı

Fermanoğlu kuşandı”⁷⁵

Gençler daha doğmadan veya bebek yaşta iken farklı beşik kertme uygulamaları ile sözlerin verilmesi şimdilerde pek kalmamış olsa da geçmişte Azerbaycan, Irak, Suriye ve Anadolu Türk kültür coğrafyasında da “Beşik Kertme” yöntemi ile gençlerin sözü kesilir sonradan evlenmeleri sağlanırdı. Bu uygulamalarda verilen söze sadık kalınırdı.

⁷² Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁷³ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁷⁴ Yaşar Kalafat, “Elma Kızıl Elma Bağlamında Türk Halk İnançları” Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi Türk Kültüründe Meyve Sempozyumu (14–15 Nisan 2004 İstanbul) Taciser Onuk'a Armağan, Editörler; H.F. Akpınarlı, H.S. Ortaç, N. Tan, H. İvgin, Ankara, 2007 s. 235–243

⁷⁵ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

Bazı yerlerde kız durmuşa çıkınca atası Fatiha verir/Fatiha okur, dua eder. Eğer kız, ene-atasının diyenini/nasihatlerini yapmazsa ters fatiha/kargış edermiş. İnanca göre, “ata-enenin kargışına kalsa durmuşu iyi olmaz”⁷⁶

Kıza yahşi fatiha, pata, dua verilende yahşi dileklerde bulunur, abıray/abırlı davranması dilenilerek uğurlanır. Bu arada;“Varan yerinde bahtın olsun/Gittiğin yerde mutlu ol”, “Tılladın altından/ tahtın altından olsun/ “İki parmak batlın olsun/İki elin balda olsun”, Goşulanın ile gaşa gara/Eşinle birlikte yaşlan” gibi sözler söylenir.

Bu tür dualar Türk kültürlü diğer halklarda da vardır. Kocanın evini kendi evin bil, ailenin yüzünü kızartma gibi sözler söylenir. Türkiye Türk kültür coğrafyasında yeni çiftlere dua edilirken; tahtınızı ana-baba yaptı bahtınızı Allah yapsın, Bir eliniz yağda bir eliniz balda olsun, yedinizin önünüzde yemediğiniz ardınızda olsun, Bir yastıkta kocayın. Denir.

Kız durmuşa çıkanda/evlenende ona bir çift tabak, bir çift çömçe/kaşık ve buna benzer zatlar/şeyler verilir. Verilen bu şeyler çift olmalıdır.⁷⁷

Toya başlamadan bir nece gün önce/birkaç gün evvel görüşe gelen konu-komşu onborsuna/kutlamaya gelmiş olurlar. Ziyaretçiler çok zaman/çok kere socaklı/ bohçalı hediyeli giderler. Socağa çift çörek ve üstlerine tatlı şeyler konulur. Bununla toy tatlı olsun, gelinin geldiği yerdeki akrabaları ile anlaşması mümkün olsun, mutlu olsunlar dileğinde bulunmuş olurlar.⁷⁸

Halk inançlarında tek veya çift olmakla ilgili inançlar vardır. Cenaze evinde ikramlar tek düğün evinde çift olur. Bununla tel olunca başka acı istemiyoruz çift olunca mutluluk bol olsun mesajı verildiğine inanılır. Çocuklara toplu sünnet merasimi yapıldığında sünnet yapılacak çocuk sayısının çift olması istenir. Çocuk sayısı tek ise akıtılacak kan sayısını çifte çıkarmak için bir de horoz kesilir.

SONUÇ:

Bey Harizem dili Türkmenleri Anadolu coğrafyasında genelde dağınık yerleşim şekli sergilerler. Bu Türkmen boyunun bir miktarı kuzey Irak'ta⁷⁹ ve daha ziyade Suriye Türkmenliği içindedirler.⁸⁰ Bizim bu iki bölge halk inançlarından yapılmış derlemelerimiz olmuştu. Azerbaycan Türk kültür coğrafyasında ise Beydili Türkmenleri hem Kuzey Azerbaycan⁸¹ ve hem de Güney Azerbaycan'da

⁷⁶ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁷⁷ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁷⁸ Gurbancemal İlyasova, a.g.e

⁷⁹ Yaşar Kalafat- Ahmet Doğan Kuzey Irak'da Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları, Ankara, 1995

⁸⁰ Yaşar Kalafat, Karşılaştırmalı Bayır — Bucak Türkmen Halk İnançları, Ankara, 1996

⁸¹ Yaşar Kalafat, Türk Kültürlü Halklarda halk İnançları V-VI Dedem Korkut Yukarı Eller, Lalezar Kitapevi, Ankara, 2008

yaşamaktadırlar. Bizim bu iki bölgenin Türkmenleri bu arada Beydili Türkmenleri halk inançları için karşılaştırmalı halk inançları çalışmalarım olmuştur. Harizem Türk kültür coğrafyasının büyük bir bölümü bilinen kadarı ile Özbekistan coğrafyası kapsamındadır. Biz Özbekistan halk inançları konusunda da halk inançları çalışması yapmış olmamıza rağmen, çalışmalarımız tamamen Harizem merkezli olmamıştı⁸²

Harizem Türklüğüne Türklüğü halk inançlarına hasrettiğimiz bu karşılaştırmalı çalışma daha ziyade taam, çörek, bereket, rızık, varlıklı olmak, toy ile ilgili ırımlar/inançlardır. Diğer konularla ilgili inançlara bu yazımızda fazla girmedik. Bu arada Türkmenistan halk inançlarını doğu-batı gibi kesin coğrafi sınırlarla ayırma tutmak da pek gerçekçi bir tutum olmaz, bu inançlar bir noktada genel Türkmenistan halk inançlarıdır. Metinde yaptığımız karşılaştırmalardan da anlaşılacağı bunlar aynı zamanda Türk/Türkmen dünyasının halk inançlarıdır. Bu teşhisi Kurban Cemal İlyasova ile birlikte geçmişte yapmış olduğumuz ortak çalışmalardan hareketle de söyleyebiliyoruz.⁸³

Halk inançları kültürünün arkeolojisi, sizi mitolojik döneminize götürür. Bu mitoloji halk inançlarımızda olduğu kadar millidir. Biz Harizmler konulu bu çalışmamızda pergelin sabit ucunu Harezm bölgesine koyarak diğer ayağı ile Türk kültür coğrafyasını dolaşmayı amaçladık.

⁸² Yaşar Kalafat, Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları II, Berikan yayınları, Ankara, 2007

⁸³ Yaşar Kalafat – Kurban Cemal İlyasova “Şaman Od-Oldum Şad” Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi, Ağustos 1998 S. 140 sh. 39–41; Yaşar Kalafat - Kurban Cemal “Türkmenistan ve Türkiye’de Dügün Ölüm Gelenek ve İnançları” İçel Kültürü Kasım 1988 S. 60 sh. 14–17; TÜRKSOY, Eylül 2002, s.40–44; Yaşar Kalafat – K.C. İlyasova “Türkmenistan ve Türkiye Halk İnançlarında Doğum” Folkloristik Prof. Dr. Dursun Yıldırım Annağani, Ankara 1998, sh. 323–331; İçel Kültürü; Kasım 1998 S. 60 sh. 14–17